

Somali'de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye'nin Rolü

Turkey's Role in Somalia's Peace and Development Process

Oktay Bingöl*

Özet

Somali, Afrika'nın en yoksul ülkelerinden biri olarak, 1991'den beri başarısız devletlerin en üst sıralarında yer almakta; yaygın silahlı çatışmalar, açlık ve göç gibi sorunlarla başa çıkmaya çalışmaktadır. Uluslararası toplumun Somali'de barış ve istikrarın sağlanması için gösterdiği çabalar 2011 yılına kadar istenen sonuçlara ulaşmamıştır. Türkiye, 2011 yaz aylarında yaşanan açlık kriziyle birlikte Somali'ye yönelik bir açılım başlatmıştır. Türkiye'nin hamlesi ve yardımları kısa sürede Somali halkının gönlünü kazanmış, barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik beklentiler artmıştır. Ancak, süreç içerisinde Türkiye'nin Somali politikasına yönelik eleştiriler yükselmeye başlamıştır. Eleştiriler, Türkiye'nin uluslararası toplumdaki kopuk çalışması, Somali gerçeklerini bilmemesi, kurumsal kapasite eksikliği ile uzun dönemli strateji yokluğu üzerine odaklanmaktadır. Somali'deki mevcut krizin tarihsel arka planı, toplumsal bağlamı ve çok boyutlu nedenleri, barış ve istikrarın da ancak geniş kapsamlı, uzun dönemli ve tüm aktörlerle koordineli bir çalışmayla mümkün olabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin mevcut Somali politikasını gözden geçirmesi ve kapsamlı bir strateji geliştirmesi gerekli görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Somali, Başarısız devlet, Açlık krizi, Türkiye, Kapsamlı strateji

Abstract

Somalia, as one of the poorest countries in Africa has been on the top list of the failed states, and tried to meet the challenges such as armed conflicts, poverty and mass migration since 1991. The attempts by the international community to ensure the peace and stability in Somalia have not produced the desired results by 2011. With the famine crisis in the 2011 summer, Turkey has initiated an opening towards Somalia. Turkey's intervention and aids are soon welcomed by the people of Somalia and the expectations for the provision of the peace and stability have increased. Yet some critiques have arisen about Turkey's policy toward Somalia. The critiques are focused on Turkey's work in isolation from the international community, unawareness of Somali's realities, the lack of institutional capacity and a long term strategy. The historical backdrop, social context and multi dimensional causes of the Somalia crisis indicate that the peace and stability can only be achieved by a long term and comprehensive work coordinated with all actors. In this context, Turkey should review the current Somalia policy and develop a comprehensive strategy.

Key Words: Somalia, Failed state, Famine crisis, Turkey, Comprehensive strategy

Giriş

Somali, Avrupalı sömürgeci güçlerden Fransa, İngiltere ve İtalya'nın 19'uncu yüzyıl sonlarından itibaren topraklarını nüfuz bölgelerine ayırarak yürüttükleri

* Dr., Başkent Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, e-mail: oktaybin@yahoo.com

Gazi

Akademik
Bakış
81
Cilt 7 Sayı 13
Kış 2013

kiyasıyla bir mücadelenin bedelini ödemeye devam eden Afrika'nın yoksul ülkelerinden birisidir. Sömürgeci güçlerin politikalarında Somali halkının çeşitli kabileleri kullanılmış ve toplumsal farklılıklar yıllar içerisinde derinleştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlık verilen Somali halkının önemli bir bölümü tarihsel sınırların dışında Etiyopya, Kenya ve Cibuti sınırları içerisinde bırakılmıştır. Bu devletler 1960 sonrası Somali iç siyasetine taraf olmuşlar ve krizin derinleşmesinde rol oynamışlardır. 1969'da yapılan askeri darbe ile yönetimi ele geçiren Siyad Barre, başlangıçta bazı reformlar ve kalkınma hamleleri gerçekleştirmesine rağmen, Soğuk Savaş politikalarının yıkıcı etkilerinin katkısıyla ülkenin hızla başarısızlığa sürüklenmesine engel olamamıştır.

Barre rejiminin 1991'de yıkılmasıyla günümüze kadar devam eden sürekli bir kriz ortamı ile karşı karşıya olan Somali, 2005'ten beri her yıl yayımlanan Başarısız Devletler Endeksinde en kötüler arasında yer almıştır. 2008-2012 arasında ise dünyanın en başarısız devleti olarak birinci sırada bulunmaktadır.¹ Somali'nin bugün yaşadığı sorunlar; bölgesel bağlam içinde ele alınması gereken siyasi, toplumsal, ekonomik, güvenlik ve acil insani boyutlar taşıyan karmaşık bir denklem özelliği taşımaktadır.

Somali krizinin çözümü de kapsamlı ve uzun dönemli politikaları gerektirmektedir. Bu bağlamda uluslararası toplumun 1991'den itibaren barış ve kalkınma çabaları söz konusudur. Başta BM olmak üzere çok sayıda uluslararası aktörün katkısıyla başlatılan birçok barış girişimi sonuçsuz kalmış, bazılarında ise kısmi başarı sağlanmıştır. 2002'ten beri Federal Geçiş Hükümeti (TFG) olmasına rağmen meşruiyet ve otoritesi sağlanamamıştır. Somali'ye 1991'den itibaren 55 milyar dolarlık kaynak aktarılmış ancak çok boyutlu ve köklü sorunlar çözülememiştir.

2011 yaz aylarındaki açlık krizi dünyada yaşanan en ağır krizlerden biri olarak Somali'yi etkilemiştir. Bu dönemde Türkiye Somali'ye yeni bir aktör olarak giriş yapmıştır. Somali ile Türkiye'nin tarihsel bağları ile başta din olmak üzere ortak değerleri Türkiye'nin avantajları olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin Somali'ye yönelik açılımı Somali halkından çok yakın ilgi görmüş ve Türkiye kendini Somali'ye çözümün anahtarı olarak sunmaya başlamıştır.

Bu makalede Somali'nin krizinin çok boyutlu bir incelemesi yapılırken Türkiye'nin aşırı beklenti yaratan açılımının kapsamı, sınırlamaları ve riskleri değerlendirilecek, risklerin giderilmesine yönelik çözüm önerileri geliştirilecektir.

Makalenin birinci bölümünde Somali'nin başarısızlığının çok boyutlu bağlamı ele alınmakta ve sorunlar tarihsel arka plan ile ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde uluslararası toplumun barış ve kalkınma girişimleri 1991'den itibaren 20 yıllık bir sürece odaklanarak analiz edilmekte, önemli uluslararası aktörler incelenmektedir. Üçüncü bölüm Türkiye'nin 2011'deki açılımına ve bu

1 "Failed States", Foreign Policy İnternet Sayfası, http://www.foreignpolicy.com/failed_states_index_2012_interactive (Erişim tarihi: 15 Kasım 2012)

kapsamda uygulanan politikalara ayrılmıştır. Dördüncü bölümde Türkiye'nin Somali faaliyetleri önceki bölümler ışığında değerlendirilmekte, sınırlamalar ve riskler tespit edilmektedir. Makale Türk karar vericilere öneriler ile sonuçlandırılmaktadır.

1. Somali'nin Başarısızlığının Çok Boyutlu Bağlamı

1.1. Somali'ye Genel Bakış

Somali, Doğu Afrika'da Afrika Boynuzu² denilen coğrafi bölgede bulunan bir ülkedir. Kuzeyinde Aden Körfezi, kuzeybatısında Cibuti, batısında Etiyopya, güneybatısında Kenya, doğusunda Hint Okyanusu yer almaktadır. Yüzölçümü 637.657 km², nüfusu yaklaşık 10 milyondur. 18 idari bölgeden oluşmaktadır. Başkent Mogadişu'nun nüfusu 2009 rakamlarıyla 1,3 milyon civarındadır.³ Somali, Akdeniz'i Süveyş Kanalı-Kızıldeniz-Aden Körfezi vasıtasıyla Hint Okyanusuna bağlayan stratejik geçişin batı kıyılarını kontrol etmektedir.

Somali'de 1991'den beri meşru ve otoriter bir devlet yoktur. Ülkenin kuzeybatısında Somaliland isimli, uluslararası toplum tarafından tanınmayan bağımsız bir devlet, kuzeydoğuda Puntland özerk yönetimi, merkez bölgede ise Galmudug özerk bölgesi bulunmaktadır.

Somali, 21 etnik gruba⁴ ev sahipliği yapmasına rağmen nüfusun yüzde 85'inin Somalili olması nedeniyle göreceli olarak homojen bir toplumdur. Nüfusun yüzde 15'ini oluşturan azınlıklar arasında Bantular, Araplar, Etiyopyalılar, Hintliler, İranlılar, İtalyanlar ve İngilizler başta gelmektedir.⁵ Somalice ve Arapça resmi diller olup, İtalyanca ve İngilizce konuşulan diller arasında yer almaktadır. Nüfusunun çoğunluğu Sünni Müslüman'dır. Az sayıda Şii ve Hıristiyan bulunmaktadır. Somali'deki temel toplumsal kimlik farklılaşmaları dil, din ve etnik kökenden ziyade kabile bölümlenmeleri şeklindedir. Haviye, İshak, Darod ve Rahanveyn en güçlü kabilelerdir.⁶ Bantu, Baravans ve Bajuniler de diğer etnik grupların kabileleri olarak öne çıkmaktadır.⁷

2 Afrika Boynuzu bu makalede, Britannica tanımına uygun olarak Cibuti, Eritre, Etiyopya ve Somali'nin bulunduğu bölge dikkate alınmaktadır. "Horn of Africa", *Encyclopedia Britannica*, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/8135/Horn-of-Africa> (Erişim tarihi: 11 Kasım 2012)

3 "Somalia", *CIA The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html> (Erişim tarihi: 12 Şubat 2012)

4 "Somalia - People Groups", Joshua Project, <http://www.joshuaproject.net/countries.php?rog3=S> (Erişim tarihi: 13 Aralık 2012)

5 "Somalia", *CIA The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html> (Erişim tarihi: 12 Şubat 2013)

6 Somali halkının kabile yapılanması oldukça karmaşıktır. Haviye kabilesi Somali halkının %25'ini teşkil eden en büyük gruptur. İkinci büyük kabile %22 ile İshaklardır. Darod kabilesi %20 ile üçüncü sıradadır. Dördüncü büyük kabile Rahanveynler olup Somali halkının %17'sini teşkil etmektedir. Bu dört büyük kabile dışında %7 ile Dir kabilesi (Alt grupları Gadabursi ve İsalardır), %3 ile Digilller yer almaktadır. "Somalia people clan map", http://www.lib.utexas.edu/maps/africa/somalia_ethnic_grps_2002.jpg (Erişim tarihi: 18 Aralık 2012)

7 "Conflict in Somalia: Drivers and Dynamics", *Worldbank Report*, January 2005, s.7, <http://siteresources.worldbank.org/INTSOMALIA/Resources/conflictinsomalia.pdf>

Somali halkının önemli bir bölümü Somali'ye komşu ülkelerde yaşamaktadır. Etiyopya'da 4,6 milyon, Kenya'da 900 bin, Cibuti'de 480 bine yakın Somalili bulunmaktadır.⁸ Bu bölgeler Somali ülkesi ile sınırdaş olup, "Büyük Somali" iddialarına da gerekçe oluşturmakta, komşu ülkelerin Somali'nin içişlerine müdahil olmasına yol açmakta, bu kapsamda Somali'nin özellikle Etiyopya ve Kenya ile ilişkilerini etkilemektedir. Beş milyona yakın Somalilinin yaşadığı Ogaden bölgesi Etiyopya ile çatışmaya neden olmaktadır.

Nüfusun yüzde 44,5'i, 14 yaş ve daha genç yaş grubundadır. Ortalama yaşam beklentisi 50,8 yıldır ve dünyanın en düşük ülkelerinden birisidir. Nüfusun yüzde 37'si kentlerde yüzde 63'ü kırsal kesimde yaşamaktadır. Okuryazar oranı yüzde 37'dir.

Somali sıklıkla doğal afetlerle karşı karşıya kalmaktadır. Yaz dönemlerinde kuraklık ve kum fırtınaları, yağmurlu dönemlerde ise su baskınları yaşanmaktadır. Hali hazırda açlık, su kirliliği ve bunun sonucu salgın hastalıklar, ormanların yok olması, çölleşme, aşırı otlak kullanımı ve toprak erozyonu önemli çevre sorunları olarak dikkat çekmektedir.

1.2. Somali'nin Tarihine Özet Bakış

Somali'nin tarihi MÖ 9000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Devenin MÖ 2000 ve 3000 yılları arasında Somali'de evcilleştirildiği ve buradan diğer bölgelere yayıldığına ilişkin bilgiler bulunmaktadır.⁹ Roma İmparatorluğu döneminde Somali ve Aden Körfezi, Arap ve Hint tüccarlar arasında mücadeleye sahne olmuştur.¹⁰ Aden Körfezinde deniz haydutluğu bu dönemlerde başlamıştır. Çin ve Hindistan'ın Afrika ile olan ticareti Somali ile ilişkilerin erken dönemlerde gelişmesini sağlamıştır. Hint ve Çin tüccarları tarafından Afrika'ya getirilen Tarçın, Somali ve Arap tüccarlar kanalıyla Kuzey Afrika ve Avrupa'ya satılarak çok karlı bir iş haline dönüşmüştür.¹¹

İslam, Somali'de MS 8'inci yüzyılın ortalarından itibaren yayılmaya başlamıştır. 13'üncü ve 16'ncı yüzyıllarda Somali sultanlıkları ile Abbasiler arasında savaşlar yaşanmış, bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu ile Somali sultanları arasında Abbasilere karşı işbirliği yapılmıştır.¹²

Somali'de bugün yaşanan sorunların tohumları 19'uncu yüzyıl sonlarından itibaren Avrupalı emperyalist güçler tarafından atılmıştır. Somali

8 "Summary and Statistical Report of 2007 Population and Housing Census", *Etiopia Census Commission*, December 2008, http://www.csa.gov.et/pdf/Cen2007_firstdraft.pdf, s.13; "Djibouti", CIA *The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/dj.html> (Erişim tarihi:18 Şubat 2013)

9 Suzanne Richard, *Near Eastern archaeology: a reader*, Eisenbrauns, USA, 2003, s. 120.

10 Eric Herbert Warmington, *The Commerce Between the Roman Empire and India*, 2. Edition, Curzon Press, London, UK, 1974, s. 54.

11 Warmington, *a.g.e.*, s. 229.

12 Ioan M. Lewis, *A pastoral democracy: a study of pastoralism and politics among the Northern Somali of the Horn of Africa*, LIT Verlag Münster, Germany, 1999, s.17.

1897'de İngiliz, Fransız ve İtalyanlar tarafından nüfuz bölgelerine ayrılmıştır.¹³ Fransız Somalisi günümüzdeki Cibuti'yi oluşturmaktadır. İngiliz nüfuz bölgesi Somali'nin kuzey bölgesinde kurulmuştur. Günümüzde bağımsız Somaliland topraklarının tamamı ile Puntland özerk bölgesinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. İtalyan sömürgesi olan topraklar ise Somali'nin merkez ve güney bölgesini kapsamaktadır. Uzun dönemler Somali toprakları içerisinde yer alan Ogaden bölgesi 1948'de İngilizler tarafından Etiyopya'ya devredilmiştir. Somali'nin kuzey bölgesinin bir kısmı ise Kenya'ya dâhil edilmiştir. Somali'ye 1960'da bağımsızlık verilirken tarihsel olarak Somali toprağı olan Ogaden ve Cibuti dışarıda kalmıştır.

1969'da yapılan askeri darbe ile Siyad Barre, yönetimi ele geçirmiştir. Askeri darbe, yolsuzluklardan, kabile çatışmalarından ve siyasi istikrarsızlıklardan bunalan halk tarafından desteklenmiştir. Devletin ismi Demokratik Somali Cumhuriyeti olarak değiştirilmiş ve Sosyalist politikalar uygulanmaya başlanmış, SSCB'den önemli miktarda yardım alınmıştır.

Somali'nin bağımsızlığı sonrası tarihinde, 1977-78 yıllarında Etiyopya ile yaşanan Ogaden savaşı önemli bir dönüm noktasıdır. Bu savaşta başarıda Somali kuvvetleri Ogaden'e girmiş, ancak SSCB ve Küba'nın Etiyopya'ya yardım etmesiyle 25 bin civarında kayıp vererek geri çekilmiştir.¹⁴ Bu savaşın sonra Somali'nin SSCB ile bozulan ilişkileri ABD ile ikame edilmiştir. Ogaden savaşının ağır faturası, Siyad Barre'nin askeri rejimine karşı tepkileri artırmış ve çeşitli kurtuluş hareketleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki 1978'de kurulan Somali Demokratik Kurtuluş Cephesi (Somali Salvation Democratic Front (SSDF) olmuştur. Çoğunlukla Majerten aşiretinden destek alan bu hareket, ülkenin kuzeydoğusunda etkinlik kazanmış ancak hükümet kuvvetleri tarafından sertlikle bastırılmıştır.¹⁵ 1981'de ise İshak kabilesinin ileri gelenleri tarafından Somali Ulusal Hareketi (Somali National Movement (SNM) kurulmuş ve yıllar içerisinde kuzeybatı bölgelerinde etkinlik kazanmıştır. Barre rejiminin sert tedbirlerine rağmen gerginlikler artmış ve iç çatışmaya dönüşmüştür. 1988'de kötüleşen iş savaş yıllarca sürmüş 60 bine yakın insan ölmüş, 400 bine yakın Somalili Etiyopya'ya sığınmıştır. Aynı sayıda Somalili ise ülke içinde yerlerini terk etmiştir.¹⁶

1989-90 yıllarında hükümet kuvvetleri çok sayıda grupla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Çatışmalar, Barre rejiminin yıkılmasını müteakip 1991-1992 yıllarında yağmalama ve haydutluk temelli kaosa dönüşmüştür.

13 Solomon A. Dersso, "The Somalia Conflict-Implications for peacemaking and peacekeeping efforts", *Institute for Security Studies Paper 198*, September 2009, s.2 <http://www.issafrica.org/uploads/P198.PDF> (Erişim tarihi: 19 Ocak 2013)

14 Ahmed Samatar, *Socialist Somalia: Rhetoric and Reality*, Zed Press, London, UK, 1998, s.137.

15 "Conflict in Somalia: Drivers and Dynamics", s.9.

16 "Somalia: A Government at War with its Own People," *Africa Watch Report*, Januray 1990, s.3. http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/somalia_1990.pdf (Erişim tarihi: 26 Aralık 2012)

Gazi

Akademik
Bakış

85

Cilt 7 Sayı 13
Kış 2013

Barre döneminde yaşanan çatışmalarla birlikte devlet ile halk arasındaki bağ büyük ölçüde kopmuş, kabileler arasındaki farklılıklar keskinleşmiş, dışarıdan alınan yardımlarla ulusal ekonomi zarar görmüş, yardıma bağlı yaşayan büyük bir ordu ve bürokrasi yaratılmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesi ile Somali'nin batı için stratejik önemi bitmiş ve yapılan yardımlar insan hakları ihlalleri gerekçesiyle önemli oranlarda azaltılmıştır. Dışarıdan gelen desteğin kesilmesi ile rejim hızla çöküş sürecine girmiştir.¹⁷

Barre rejiminin 1991'de yıkılması sonrası şiddetli bir anarşi ve çatışma dönemi başlamıştır. Bu dönemde, özellikle Güney Somali'de kabilelere dayanan milis kuvvetleri ve savaş ağaları ortaya çıkmıştır. Silahlı gruplar birbirleriyle çatışmışlar, kasabaları, şehirleri ve limanları ele geçirmişler, devlet kurumlarını işgal etmişler; ülkenin hemen her köşesinde yağmalama, gasp, soygun ve katliamlar artarak devam etmiştir.

1991'de Kuzeybatı Somali'de İsak aşireti kontrolünde Somaliland adıyla, 18 idari bölgesinin beşini kapsayan yeni bir devlet kurulmuştur. Bu devlet diğer kabileler ve uluslararası toplum tarafından tanınmamıştır. Somaliland'ın devlet başkanı, bakanlar kurulu, iki meclisli bir parlamentosu vardır. 2001 yılında yapılan referandum ile kabul edilen anayasa gereği kabile devletinden çok partili sisteme geçiş başlamıştır.

Somaliland devletinin kurulması diğer gruplara da örnek teşkil etmiştir. Kuzeydoğuda yaşayan Darod/Majerteyn kabilesi Ağustos 1998'de Puntland ismiyle özerk bir bölge ilan etmiştir. Bu özerk yönetim, Somali'nin 18 idari bölgesinin üçünü kapsamakta, Sool ve Sanaag bölgelerinin kontrolü için Somaliland ile çatışmaktadır. Puntland, Somaliland'ın tersine federal bir Somali taraftarıdır ve Somali'de ulusal geçiş sürecini desteklemektedir. Ancak kendi anayasası ve silahlı kuvvetleri vardır. Dış politika ve dış ticareti de kendisi yürütmektedir.

Somali'de uluslararası toplumun çabaları ile 1991'den itibaren başlayan barış girişimleri yıllar içinde kesintiye uğramıştır. 2000'li yıllarda Federal Geçiş Hükümeti (Transitional Federal Government (TFG) teşkil edilmesine rağmen, İslami amaçlarla kurulan çeşitli isyancı örgütler gittikçe güç kazanmıştır. Bu örgütlerin en güçlüsü olan İslam Mahkemeleri Birliği (Islamic Courts Union (ICU), 2006'da Somali'nin güney bölgelerinin kontrolünü ele geçirerek Şeriat kurallarını uygulamaya başlamıştır. ABD, Afrika Birliği ve Etiyopya ordusu tarafından desteklenen TFG kuvvetleri ile ICU arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır.¹⁸ Ocak 2007'de TFG kuvvetleri Mogadişu'yu ele geçirerek 1991'den beri ilk kez Somali'nin güney kesimlerinde kontrol sağlamıştır. Bu arada Etiyopya kuvvetleri de çeşitli yerleşim birimlerini işgal etmiştir.

Bu dönemde 2006 yılında Somali merkez bölgede Galgadud and Mudug idari bölgelerini kapsayacak şekilde Galmudug özerk yönetimi kurulmuştur.

17 "Conflict in Somalia: Drivers and Dynamics", s.9.

18 Jeremy O'Kasick, "Ethiopian Invasion of Somalia", *Global Policy Forum*, 14 Ağustos 2007, <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/153/26334.html> (Erişim tarihi: 28 Kasım 2012)

Galmudug'un önemli bir bölümü deniz haydutluğu yapan milisler ve terör örgütleri tarafından kontrol edilmektedir.

ICU'nun, 2007'deki yenilgi üzerine parçalanmasıyla ortaya çıkan örgütlerden birisi de, TFG'ye karşı isyan başlatan El Şebab'dır.¹⁹ El Şebab, 2007- 2008 yıllarında orta ve güney Somali'de birçok yerleşim birimini ele geçirmiştir. Çatışmalar sonucunda Etiyopya birlikleri geri çekilmiş, geride yetersiz eğitim ve teçhizata sahip Afrika Birliği barış gücü unsurları kalmıştır.

9 Haziran 2008'de Cibuti'de yapılan barış görüşmelerinde Somali Federal Hükümeti ile ılımlı İslamcı isyancı grup Somali Kurtuluş İttifakı (Alliance for the Reliberation of Somalia (ARS) anlaşmaya varmıştır. Anlaşma sonrası TFG, ICU, ARS ve diğer bazı örgütlerle ittifak oluşturmuştur. İttifakın dışında kalan El Şebab ve Hizbul İslam, 2009 ortalarından itibaren birbirleriyle çatışmaya başlamıştır.²⁰

Somali'de 12 Kasım 2010'da yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştur.²¹ Yeni hükümet, yeni bir anayasa yapılması için çalışmalara başlamış, yönetim reformları yapılmasını ve yolsuzlukla mücadeleyi gündemine almıştır. Bu arada Afrika Birliği askerleri yardımıyla Ağustos 2011'de başkent Mogadişu'da kışmen kontrol sağlanmıştır.²²

Somali'de TFG'nin görev süresi 20 Ağustos 2012'de tamamlanarak Somali Federal Meclisi teşkil edilmiş, Somali Devlet Başkanı seçilmiş ve Somali Federal Hükümeti kurulmuştur. Bu iç savaş süresince kurulan ilk kalıcı hükümet olmuştur.²³

1.3. Somali 'de Uzun Süreli Krizin Nedenleri ve Mevcut Durum

Somali'deki uzun süreli krizin temel nedenleri; sömürgecilik ve mirası, kabilecilik, kötü yönetim, kaynak kıtlığı ve kaynakları ele geçirme mücadelesi, silahlanma ve silahlı grupların artışı, bölgesel anlaşmazlıklar ve uluslararası müdahaleler şeklinde sıralanmaktadır.²⁴ Yıllık olarak devletlerin başarısızlık sırala-

19 Arapçada gençlik anlamına gelen El Şebab 2006'da İslami Mahkemeler Birliği'nin askeri kanadı olarak ortaya çıkmıştır. El Şebab'ın nihai hedefi İslami bir Somali devleti kurarak, mevcut Somali sınırlarına ilaveten, Cibuti, Etiyopya'nın Ogaden bölgesi ve Kenya'nın kuzey bölgelerindeki toprakları birleştirip büyük Somali devletini hayata geçirmektir. El Şebab'ın küresel cihadizme ve El Kaide'ye bağlı olduğu iddia edilmektedir. "Annual Report of the United States Commission on International Religious Freedom", *USCIRS Raporu*, May 2010, s.290-293'den özetlenmiştir. <http://www.uscirf.gov/images/annual%20report%202010.pdf> (Erişim tarihi: 26 Aralık 2012)

20 "Islamists break Somali port truce", *BBC News*, 21 Ekim 2009, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8318798.stm>. (Erişim tarihi: 22 Aralık 2012)

21 "New Somali Prime Minister Unveils Smaller Cabinet", *Abcnews.go.com*, 12 Kasım 2010, <http://abcnews.go.com/International/wireStory?id=12131958>. (Erişim tarihi: 23 Aralık 2012)

22 Kristen Van Schie, "Al-Shabaab 'dug in like rats'", *JOL News*, 10 Ağustos 2011, <http://www.iol.co.za/news/africa/al-shabaab-dug-in-like-rats-1.1114585> (Erişim tarihi:23 Aralık 2013)

23 "Somalia: UN Envoy Says Inauguration of New Parliament in Somalia 'Historic Moment'". *Forum on China-Africa Cooperation*, 21 August 2012. <http://allafrica.com/stories/201208220474.html>. (Erişim tarihi: 18 Ocak 2013)

24 "Conflict in Somalia: Drivers and Dynamics", s.15.

malarını yayımlayan "Fund For Peace" tarafından 12 alt gösterge esas alınarak hazırlanan "Başarısız Devletler Endeksi (Failed State Index)" de Somali krizinin benzer nedenlerine vurgu yapılmaktadır.²⁵

Avrupalı sömürgeci güçler; 19'uncu yüzyıl sonları ile 20'nci yüzyıl başlarında Somali'yi nüfus bölgelerine ayırarak parçalamışlar, kabileleri birbirlerine düşman etmişler ve toplumsal dokuyu bozmuşlardır. Sömürgecilikten miras kalan, Somali halkının önemli bir kısmının Kenya, Etiyopya ve Cibuti sınırları içerisinde bırakılması, Somali'ye verilen topraklarda ise Somaliland, Puntland ve Galmudug gibi farklı siyasi birimlerin teşkili olmuştur. Bu miras ayrıca, siyasi gücü ve ekonomik kaynakları kontrol eden dışlayıcı bir merkezi devlet sistemi ortaya çıkarmıştır. Bu durum kabileler arasında siyasi ve ekonomik gücün dengesiz dağılımına yol açmış ve düşmanlığı beslemiştir.

Somali'de kabile sistemi ülkede ekonomik, sosyal ve siyasi yaşamın önemli bir özelliğidir. Kabileler arasında eşitsizlikler, dışlanma ve şiddete maruz kalma yaygındır. Somali'deki iç çatışmaların çoğunluğu, siyasi liderlerin kendi amaçları için istismar ettikleri kabile savaşlarıdır.

Az gelişmişlik ve kronikleşmiş yoksulluk, dışlayıcı ve baskıcı uygulamalar ile bir arada çatışmanın temel nedenlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Somali'nin ekonomisi iç savaştan önce çökmüştür. 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla birlikte 1980'ler boyunca belli oranlarda yapılan dış yardımlar önemli ölçüde azalmış ve ulusal ekonomi gittikçe kötüleşmiştir.

Gruplar arasındaki eşitsizlikler; toprak, su, enerji, ormanlar, deniz kaynakları ve madenleri ele geçirmek için şiddete dayalı mücadeleyi kışkırtmaktadır. İklim değişikliğinin olumsuz etkileri ise çatışmaları şiddetlendirmektedir.²⁶

Somali'de geleneksel olarak kırsal topraklar kabilelerin ve alt gruplarının kontrolünde kolektif bir kaynak olmuştur. Bu topraklar kabilelerin ileri gelenleri tarafından ailelere mülkiyet hakları açıkça tanımlanmadan tahsis edilmiştir. Kabileler sıklıkla bu toprakların kullanım hakları üzerinde çatışmışlar ve anlaşmazlıklar geleneksel yöntemlerle çözülmeye çalışılmıştır. Barre rejimi döneminde 1975'te alınan bir kararla kabile toprakları devletleştirilmiş ve geleneksel sistem bozulmuştur. Çoğu çiftçi aileleri haklarını koruyamamışlar ve topraksız duruma düşmüşlerdir. Barre rejimi özellikle Ogaden savaşından sonra toprakları siyasi bağlılık karşılığında tahsis etmeye başlamıştır. Bu durum ise verimli toprakların kullanım haklarını alan kabile ve alt gruplarının zenginleşmesini diğerlerinin ise dışlanmasını ve fakirleşmesini, dolayısıyla çatışmayı ateşlemiştir.

Somali nüfusunun önemli bir kısmı genç insanlardan oluşmaktadır. Yüksek doğurganlık oranlarından dolayı gelecekte bu durumun daha da be-

25 "Failed States Index 2012", *Fund For Peace*, http://www.foreignpolicy.com/failed_states_index_2012_interactive (Erişim tarihi: 15 Ocak 2013)

26 John Barnett, W. Neil Adger, "Climate Change, Human Security and Violent Conflict", *Political Geography*, cilt 26, sayı 6, 2007, s.645.

lirginleşeceği değerlendirilmektedir. Gençleri üçte ikisi işsizdir. İşsiz gençlik, Somali'deki çatışmaların ana kaynaklarından biri olmakta ve El Şebab gibi terörist örgütlere personel teminini kolaylaştırmaktadır.

Somali, dünyada aşırı silahlanmış toplumların başında gelmektedir. Soğuk Savaş döneminde artan silahlanma, Somali'nin Arap Yarımadası-Doğu Afrika silah kaçakçılık rotasında bulunması nedeniyle 1991 sonrası da devam etmiştir. Silah kaçakçılığı, geleneksel ticaret yolları, askeri sevkiyat rotaları ile yolsuzluğa bulaşmış hükümet yetkililerinin savaş ağaları, militanlar ve aşiret gruplarıyla girdiği ilişkiler sonucu devam etmektedir.²⁷ Ayrıca Etiyopya ve Eritre, Somali'de destekledikleri gruplara yıllarca silah sağlamıştır.²⁸ BM, 1992'de 733 sayılı kararla Somali'ye silah ambargosu başlatmıştır, ancak uygulanması sorunludur.

Somali'de devletin meşruiyet zafiyeti, güvenliğin sağlanamaması, yoksulluk, işsizlik ve silah kaçakçılığı deniz haydutluğu için de elverişli koşullar sağlamaktadır. Somali kıyılarında yasal olmayan balıkçılık faaliyetleri de deniz haydutluğuna katkıda bulunmaktadır.²⁹ Araştırmalar, Somali kıyılarındaki deniz haydutluğunun dünyadaki benzer olayların yarısından fazlasını oluşturduğunu göstermektedir.³⁰

Dış aktörler, Somali'deki kabileleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak krizin ortaya çıkmasında ve derinleşmesinde önemli rol oynamıştır. Uzlaşmaz bölgesel çıkarlar barış çabalarının sonuçsuz kalmasında kritik rol oynamıştır. Sınır ötesi kabile bağları da krizde önemli etki yapmıştır. Etiyopya ve Somali'nin tarihsel olarak Ogaden bölgesi üzerinde anlaşmazlıkları bulunmaktadır. 1977 savaşından beri iki ülkenin ilişkileri bozuktur. Ayrıca Etiyopya ve Eritre arasında da sınır anlaşmazlığı vardır. Bu anlaşmazlıklar çözülmeden Somali'ye silah transferinin durması ve çatışmaların sonlanması beklenmemektedir.

Geçen on yıllarda Somali krizinin doğası ve uluslararası bağlamı önemli ölçüde değişmiştir. 1980'lerdeki iç savaş, devletin çökmesine, 1990'larda ise kabile savaşlarına ve savaş ağalarının mücadelesine, 2000'lerden ise küresel cihadın bir parçasına dönüşmüştür.

27 Andrew Black, "Weapons for Warlords: Arms Trafficking in the Gulf of Aden", The Jamestown Foundation, 18 June 2009, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=35148 (Erişim tarihi: 02 Mart 2013)

28 Black, *a.g.m.*

29 Mohamed Samantar, David Leonard, "Puntland and the Quandary of Somali Piracy", *Radio Daljir*, 18 December 2012. <http://www.radiodaljir.com/xview.php?id=867> (Erişim tarihi: 26 Aralık 2012)

30 Uluslararası Ticaret Odası tarafından hazırlanan bir raporda; 2006'da 239 saldırıya karşılık 2009'da 406 saldırı dikkat çekmektedir. http://www.asiglobalresponse.com/downloads/piracy_report.pdf. (Erişim tarihi: 26 Kasım 2012)

Somali uzun yıllardır dünyanın en fakir ve en az gelişmiş ülkelerinden biridir. Doğal kaynaklar açısından da kıt bir ülkedir. Somali'nin kişi başına milli geliri dünyada en kötü dördüncü ülke olarak 284 ABD dolarıdır. Şehirlerde nüfusun yüzde 62'si, kırsal kesimde yüzde 80'i, ortalama olarak nüfusun yüzde 73'ü yoksulluk sınırı altındadır.³¹ Somali'de gıda güvensizliği, açlık ve halkın artan oranlarda yerlerinden edilmesi insani gelişmeyi engellemektedir. 2010'da yaklaşık 2 milyon insan, nüfusun yüzde 27'si şiddetli açlıkla karşı karşıya kalmıştır.³²

Somali 2011 yılında tarihinin en ağır insani krizlerinden biriyle yüz yüze kalmıştır. Yaşanan kriz, BM tarafından dünyadaki en kötü insani kriz olarak tanımlanmıştır. 2011'in Mayıs ve Ağustos aylarında yaklaşık 30 bin çocuğun hayatını kaybettiği iddia ediliyor. 3,7 milyon insan yardımla yaşayabilmekte, her üç çocuktan biri çok az gıda alabilmektedir.³³ Ekim 2012 rakamlarına göre komşu ülkelerde 1 milyonun üstünde mülteci bulunmaktadır. Ayrıca 1,36 milyon insan Somali içinde yerlerinden olmuştur. Bunların çoğu Somali'nin merkez ve güney bölgelerindedir.³⁴ Somali'nin dışındaki mülteciler bu rakamlara eklendiğinde durum daha kötüleşmektedir. Mülteci hareketlerinin temel nedenleri olarak; güvenliğin sağlanamaması, kuraklık ve geçim sıkıntısı öne çıkmaktadır.

Somali'de Ocak 2011'den beri TFG ve Afrika Birliği Misyonu (AMISOM), Mogadişu ve güney Somali'deki El Şebab kuvvetlerine karşı operasyonlarını artırmıştır. Operasyonlar sonucu El Şebab önemli bölgelerin kontrolünü kaybetmiş ve etkinliği azalmaya başlamıştır. Ağustos 2011'de El Şebab kuvvetleri Mogadişu'dan çekilmiştir. Ancak suikast ve bombalama gibi terör eylemleri devam etmektedir.

Kadına karşı ayrımcılık ve şiddet konusunda Somali, dünyada Afganistan'dan sonra en kötü durumda olan ülkedir.³⁵ Ülke içinde yerlerinden edinmişlere, azınlık gruplara ve rakip kabilelere yönelik tecavüz ve cinsel şiddet yaygındır. Hatta Somali'nin nispeten barış içinde olan bölgelerinde bile kadına karşı şiddet ve tecavüz yüksek oranlarda seyretmektedir.

2. Uluslararası Toplumun Barış ve Kalkınma Çabaları

2.1. 1991'den Günümüze Uluslararası Toplumun Barış Girişimleri

Soğuk Savaş döneminde Somali'ye yapılan yardımlar genellikle Batı ve Doğu bloklarının nüfuz mücadelesi bağlamında ekonomik ve askeri kapsamda ol-

31 "Somalia Human Development Report 2012: Empowering Youth for Peace and Development", UNDP Somalia, s.25, <http://www.so.undp.org> (Erişim tarihi: 9 Ocak 2013)

32 "Somalia Human Development Report 2012: Empowering Youth for Peace and Development", s.34.

33 Ted Dagne, "Somalia: Current Conditions and Prospects for a Lasting Peace", *CRS Report for US Congress*, RL33911, , 31 Ağustos 2012, s.2, www.crs.gov (Erişim tarihi: 14 Ocak 2013)

34 "October 2012 Somalia Fact Sheet", UNHCR İnternet Sayfası, <http://data.unhcr.org/horn-of-africa/country.php?id=197> (Erişim tarihi: 5 Aralık 2012)

35 Southern Times Writer 12-03-2010, www.southerntimesafrica.com/article.php (Erişim tarihi: 16 Haziran 2012)

Görüş

Akademik
Bakış

90

Cilt 7 Sayı 13
Kış 2013

muştur. Çatışmaların durdurularak kalıcı bir barış ve istikrar sağlanmasına yönelik çalışmalar ise Barre rejiminin çökmesi sonrası 1991-1992'deki şiddetli çatışmalarla başlamıştır.

İlk barış görüşmeleri Haziran-Temmuz 1991'de Cibuti'de yapılmıştır. Bu girişim başarısız olduğu gibi, siyasi gerginlikler artmış ve başlayan çatışmalar Mogadişu'nun neredeyse tamamını tahrip etmiştir.³⁶

BM'nin Somali'ye yönelik yardım misyonu UNOSOM-I, 1992'de başlatılmış, 1993'de UNOSOM-II olarak devam etmiştir. BM'nin Somali müdahalesi başlangıçta Somali'nin güney bölgelerini etkileyen açlığı sona erdirmek ve insani yardımları kolaylaştırmak amacıyla ABD liderliğinde UNITAF adlı 30000 kişilik bir kuvvetin katılımı ile başlamış, operasyon Mayıs 1993'de resmen BM'ye devredilmiştir. Müdahale başlangıçta ülkedeki silahlı çatışmaların durmasını sağlamıştır.

Çatışmaların durması, karşıt gruplar arasında siyasi uzlaşma ve geçiş hükümeti kurulması için görüşmelerin başlatılmasına uygun bir fırsat sağlamıştır. 1993 Mart ayında Adis Ababa Bildirisi imzalanmıştır. Ancak BM'nin kendi planı gereği Somali devletini yerel olarak seçilmiş meclisler vasıtasıyla yeniden inşa etmeye başlaması, çeşitli kabilelerin ve silahlı grupların liderleri ile anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Haziran 1993'de Haber Gedir ve Haviye kabilelerinin desteğini alan General Aideed 24 BM personelini öldürerek saldırılara başlamıştır. İki yıl boyunca devam eden çatışma dönemi sonrası BM, 1995 Mart ayında Somali'yi anarşiye terk ederek ayrılmıştır.

UNOSOM sonrası dönemde uluslararası toplumun Somali'de ulusal uzlaşma sağlanması çabaları devam etmiş, birbiri ardına konferanslar düzenlenmiştir. Bu kapsamda Sodere konferansı, Etiyopya tarafından 1996-1997 yıllarında federal Somali devletinin kurulması amacıyla düzenlenmiş, Etiyopya yanlısı kabileler etkin rol oynamıştır. Konferansta 4,5 formülü ile dört büyük kabilenin eşit şekilde temsili gündeme gelmiştir.³⁷

Kahire konferansı 1997'de Mısır tarafından düzenlenmiştir. Bu konferansta bir öncekinin tersine merkezi Somali devletinin yaratılması amaçlanmış ve Sodere görüşmelerini boykot eden kabilelere daha fazla söz hakkı tanınmıştır. Sodere ve Kahire konferansları farklı gruplara ve birbirine zıt amaçlara yöneldiğinden Somali'de kutuplaşmaları derinleştirmiş ve sonraki yıllarda çatışmaları ateşlemiştir.³⁸

Uluslararası toplumun çabaları tüm olumsuzluklara rağmen Somali'de küçük bir sivil toplumun gelişmesine olanak sağlamıştır. Daha önemlisi, savaş

36 "A Synthesis Report of the Peace Mapping Study", *Interpeace and Centre for Research and Dialogue*, June 2009, s.15-18. http://www.interpeace.org/publications/doc_download/61-a-synthesis-report-of-the-peace-mapping-study-english(Erişim tarihi: 18 Temmuz 2012)

37 "A Synthesis Report of the Peace Mapping Study", s.15-18.

38 "A Synthesis Report of the Peace Mapping Study", s.15-18.

Gazi

Akademik
Bakış

91

Cilt 7 Sayı 13
Kış 2013

ekonomisi dönüşmeye, ekonomik faaliyetler canlanmaya, bazı küçük işletmeler kurulmaya ve ticaret filizlenmeye başlamıştır. Bu gelişmeler, yıllar içerisinde çatışmaların şiddetini ve yoğunluğunu kısmen azaltmıştır.³⁹

Somali’de devleti yeniden inşa etmek için en iddialı girişim 2000 Arta Barış Anlaşması ile başlamıştır. Süreç, Ekim 2002’de Kalkınma İçin Hükümetler Arası Otorite (Inter-Governmental Authority for Development (IGAD) liderliğinde ve Kenya’nın yönlendirmesinde devam etmiştir. Görüşmeler, Eylül 2003’de Ulusal Geçiş Şartı (Transitional National Charter (TNC)’nin imzalanması ile sonuçlanmıştır.⁴⁰ Ağustos 2004’de 275 üyeli Geçiş Parlamentosu (Transitional Parliament (TP) Kenya’da kurulmuştur. Ekim 2004’te Abdullah Yusuf Ahmedi Somali’nin yeni başkanı olarak seçilmiş ve Federal Geçiş Hükümeti (Transnational Federal Government (TFG) kurulmuştur.

Verilen sözlere ve sağlanan uzlaşuya rağmen TFG, ülke içi gruplardan ve komşu ülkelerden şiddetli bir muhalefetle karşılaşmıştır. Gerçekte Arta Barış Anlaşması kapsamlı bir uzlaşuya dayanmamıştır. Ülke içindeki aktörlerin tamamı ile Puntland ve Somaliland görüşmelere dâhil edilmemiştir. TFG, devletin inşasından ziyade daha fazla dış yardım alınması ve uluslararası tanıma sağlanmasına odaklanmıştır. Ağırlıklı olarak Körfez ülkelerinden alınan mali yardımlar ise yolsuzluğa gitmiş, TFG’ye iç ve dış güveni biraz daha azaltmıştır. Sonuç olarak TFG otoritesini Mogadişu’nun dışına ülkenin diğer köşelerine götürmemiş, nihayetinde işlevsiz durumda kalmıştır.

2008’deki Cibuti anlaşması ile güç paylaşımı üzerinde genel bir uzlaşısı sağlanmış, geçiş parlamentosunun üye sayısı 275 artırılmış, bunlardan 200 üyelik kontenjan ARS’ye verilmiş, 75 üyelik kontenjan ise ARS dışındaki radikal gruplara ve sivil toplum temsilcilerine tahsis edilmiştir. Daha sonra ulusal birlik hükümeti kurularak Şeyh Ahmed başkanlığa seçilmiştir.⁴¹

En son olarak 23 Şubat 2012’de Londra Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferansta Somali sahipliği ile uluslararası yardımların koordinasyonu ve artırılması ana temalar olarak öne çıkmıştır. Bu konferansta geçmiştekilerin aksine Somali’ye özgün yerel yaklaşımlara ağırlık verilmiş ve El Şebab örgütü hariç Somali içindeki ve dışındaki tüm aktörler davet edilmiştir. Konferansta TFG’nin 2012 Ağustos ayında görev süresinin dolacağı, o zamana kadar yeni parlamento seçimleri yapılması ve yeni anayasanın yasalaşması gerektiği, yeni başkan seçilmesi ve yeni bir kabine oluşturulması gerektiği kararlaştırılmıştır.

39 “Conflict in Somalia: Drivers and Dynamics”, s.12.

40 2004’te Kenya’nın başkenti Nairobi’de Somali Ulusal Uzlaşma Konferansı’nda “SOMALI RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT PROGRAMME DEEPENING PEACE AND REDUCING POVERTY”, *UN-Worldbank Report*, January 2008, s.7-8, <http://www.somali-jna.org/downloads/ACF7C9C.pdf> (Erişim tarihi: 23 Nisan 2012)

41 “A Synthesis Report of the Peace Mapping Study”, s.15-18.

2.2. Uluslararası Aktörler ve Koordinasyon Yapıları

Somali'de barışın sağlanması ve devletin inşa edilmesi, kalkınma ve insani yardımların yapılması ve sivil toplumun kuvvetlendirilmesi için, özellikle Barre rejiminin devrilmesini müteakip uluslararası toplumun varlığı yıllara göre değişmekle birlikte gittikçe artmıştır. Günümüzde Somali'ye katkı yapan uluslararası toplumun aktörleri arasında; BM ve bağlı kuruluşları, Afrika Birliği Örgütü ve AMISOM, Avrupa Birliği (AB), Somali Uluslararası Temas Grubu (International Contact Group (ICG), Kalkınma İçin Hükümetler arası Otorite (Inter Governmental Authority For Development (IGAD), birçok devlet ve sayıları tam olarak bilinmeyen hükümet dışı kuruluşlar (Non Governmental Organisation (NGO) bulunmaktadır. (Şekil-1)

Şekil-1: Somali'de Uluslararası Aktörler

Somali'deki uluslararası aktörlerin başında BM ile bağlı ve ilişkili kuruluşlar gelmektedir.⁴² BM Somali Siyasi Bürosu (United Nations Political Office for Somalia (UNPOS) 1995'den beri Somali'de faaliyet göstermekte, ulusal ve diğer uluslararası aktörlerle temas halinde barış ve uzlaşmanın sağlanması çabalarını koordine etmektedir. UNPOS'un başkanı aynı zamanda BM Genel Sekreteri'nin Somali Özel Temsilcisi olarak görev yapmakta ve Somali'deki tüm BM birimlerinin faaliyetlerini yönlendirmektedir. Somali'de UNPOS ile birlikte faaliyet gösteren BM birimlerinin en önemlileri şunlardır.

- BM'nin Afrika Birliği Misyonu'nu Destek Bürosu (United Nations Support Office for the African Union Mission in Somalia (UNSOA),
- BM Güvenlik Konseyi İzleme Komitesi; BM'nin Somali ve Eritre ile ilgili aldığı 751 ve 1907 sayılı silah ambargosu kararlarının uygulanmasını izlemektedir,
- BM İnsani İşler Koordinasyon Bürosu (UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) ,

42 "Somalia UN Entities", UN Regional Information Centre, http://www.unric.org/html/english/library/backgrounders/somalia_eng.pdf(Erişim tarihi: 24 Ocak 2013)

- BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights),
- Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization (IMO); Somali'deki deniz haydutluğu ve silahlı soyguncularla mücadele için faaliyet göstermektedir,
- BM Kalkınma Programı (UN Development Programme (UNDP),
- BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UN High Commissioner for Refugees (UNHCR),
- BM Çocuk Fonu (UN Children's Fund (UNICEF),
- BM Uyuşturucu ve Suçla Mücadele Bürosu (UN Office on Drugs and Crime UNODC),
- Dünya Gıda Programı (World Food Programme (WFP),
- Dünya Bankası (World Bank),
- Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization (FAO),
- Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization (ILO).

Uluslararası toplumun en üst düzeyde karar merci olan Somali Uluslararası Temas Grubu (International Contact Group (ICG); 2006 yılında BM karargâhında ABD'nin çağrısına binaen BM daimi temsilcilerinin ve Somali'de faaliyet gösteren uluslararası kuruluşların katılımıyla teşkil edilen bir birimdir. Somali'deki faaliyetlerine BM ofisi UNPOS tarafından destek sağlanmaktadır. ABD, İngiltere, İsveç, Norveç, İtalya, Tanzanya ve AB kurucu üyelerdir. BM ve Afrika Birliği, Arap Birliği, Kenya, IGAD, Doğu Afrika Topluluğu, Kenya ve Somali'deki Geçiş Otoritesi TFG gözlemci olarak toplantılara katılmaktadır. Ayrıca Somali'ye katkı yapan ülkeler ile Somaliland ve Puntland temsilcileri de davet edilmektedir.⁴³ ICG, önemli konularla ilgili prensip kararları almakta ve Somali'deki gelişmeleri takip etmektedir.

Somali'de diğer etkin uluslararası kuruluş Afrika Birliği (African Union (AU)'dir. AU; başta Somali Afrika Birliği Misyonu (African Union Mission to Somalia (AMISOM) ve Kalkınma İçin Hükümetlerarası Otorite (Intergovernmental Authority for Development (IGAD) olmak üzere birçok girişimi ile önemli rol oynamaktadır.

AMISOM; BM'nin 2007 yılında AU'nu yetkilendiren kararıyla kurulmuş barışı koruma kuvveti olarak Somali'de faaliyet göstermektedir. AMISOM'un bünyesinde askeri unsura ilaveten polis, insani yardım ve siyasi konular birimleri yer almaktadır. Polis biriminin görevi, Somali polisinin teşkil ve eğitimidir. Çeşitli Afrika ülkelerinden 50 polisten oluşmaktadır. BM ve AB'den yardım almaktadır. Askeri unsur ise yaklaşık 10 bin Afrikalı askerden oluşmaktadır. Havaalanı, deniz limanı, hükümet binaları gibi kritik bölgeleri korumaktadır.

43 "International Contact Group on Somalia 2-3 July 2012, Rome Final Communiqué", UNPOS İnternet Sitesi, <http://unpos.unmissions.org/LinkClick.aspx?fileticket=6kaV4LaGqzk%3D&tabid=9744&mid=12667&language=en-US> (Erişim tarihi: 18 Aralık 2012)

Gayri

Çoğunluğu Mogadişu'da bir kısmı ise merkez ve güney Somali'nin kritik bölgelerinde konuşlanmıştır.⁴⁴

IGAD, Somali dâhil olmak üzere çoğunluğu Afrika Boynuzu'nda yer alan yedi ülke arasında kurulmuş bir mekanizmadır. Devlet ve hükümet başkanları düzeyinde toplantılar yaparak kararlar almaktadır. IGAD, Somali'deki krize siyasi bir çözüm bulunması ve gruplar arasında uzlaşa sağlanması için çaba göstermektedir.⁴⁵

AB, Somali'de yaptığı yardımlar ve tahsis ettiği kaynaklarla önemli aktörlerden birisidir. AB'nin Kenya'nın başkenti Nairobi'de konuşlu Afrika Boynuzu ve Somali Özel Temsilciliği bulunmaktadır. AB, Somali'de devlet inşası çabalarını desteklemekte BM ve AMISOM unsurlarıyla koordineli olarak çalışmaktadır. AB'nin Somali'de Somali güvenlik kuvvetlerini eğiten unsurları ile deniz haydutluğuna karşı EUNAVFOR isimli deniz görev kuvveti faaliyet göstermektedir. Somali'nin ve diğer ülkelerin denizcilik kapasitesinin geliştirilmesine yardım eden ECAP NESTOR girişimi de bulunmaktadır.⁴⁶ AB, başta Somali'de yönetimin etkinleştirilmesi, eğitim ve ekonomik kalkınma olmak üzere kritik sektörlerde faaliyet göstermektedir.

Somali'deki uluslararası toplumun önemli aktörlerin arasında devletler bulunmaktadır. Bu kapsamda ABD, İngiltere, İtalya ve Norveç tahsis ettikleri mali kaynakların büyüklükleri ile dikkat çekmektedir.

Somali'de çok sayıda NGO görev yapmaktadır. NGO'lar; Sağlık, eğitim, mayın temizleme, kadın hakları, çocuklara yardım, tarım ve hayvancılık, içme suyu temini vb alanlarda faaliyet göstermektedir.

Somali'de barış ve kalkınma için yapılan harcamaların neredeyse tamamı dış yardımlarla karşılanmaktadır. Uluslararası yardımlarda planlanan yatırımlar dikkate alındığında yetersizlikler görülmektedir. Somali'ye yapılan uluslararası yardımlar kişi başına insani ve kalkınma yardımı olarak değerlendirildiğinde diğer ülkelere göre düşük oranda kalmaktadır. Somali için kişi başına dış yardım miktarı 2008 rakamları ile 100 ABD doları iken Irak'ta 3,35 kat daha fazla, Afganistan'da ise 1,83 kat daha fazladır.⁴⁷ 2011'de yapılan bir çalışmaya göre Somali krizine 1991'den beri uluslararası yardımlar ve Somali diasporasının katkıları olarak yaklaşık 55 milyar dolar harcanmıştır.⁴⁸

44 "AMISOM", AMISOM İnternet Sitesi, <http://amisom-au.org/about/amisom-background/>(Erişim tarihi: 11 Ocak 2013)

45 "IGAD Office of the Facilitator for Somalia Peace and National Reconciliation", IGAD İnternet Sitesi, <http://www.igad.org/> (Erişim tarihi: 19 Ocak 2013)

46 "EU POLITICAL Engagement to Somalia" EU İnternet Sitesi, http://eeas.europa.eu/delegations/somalia/documents/press_corner/eu_somalia_brochure_en.pdf (Erişim tarihi: 22 Şubat 2013)

47 "WORLD DEVELOPMENT INDICATORS 2012" Tablo 6.12, <http://data.worldbank.org/sites/default/files/wdi-2012-ebook.pdf> (Erişim tarihi: 5 Ocak 2013)

48 "Somalia Human Development Report 2012: Empowering Youth for Peace and Development", UNDP Somalia, UNON, Publishing Services Section, Nairobi-Kenya, 2012, s.35.

Gazi

Akademik
Bakış

95

Cilt 7 Sayı 13
Kış 2013

Yardımların büyük bölümü açlık, barınma ve sağlık sorunlarına yönelik insani yardımlar olmuş, kalkınma amaçlı yardımlar oldukça düşük kalmıştır. Bu durum ise ülkenin yeni krizlere karşı hassas durumda olmasını ve istikrarsızlığı devamlı olarak tetiklemiştir. Somali'de terör örgütlerinin ve savaş ağalarının kontrolünden dolayı insani yardımlar gerçek ihtiyaç alanlarına aktarılamamış ve çoğunlukla ikincil savaş ekonomisini besleyen bir kaynağa dönmüştür.

Somali'de uluslararası toplum, devletin başarısızlığının giderilmesi için ne yapılmasını gerektiğini tespit etmiştir. Bu kapsamda yürütülen faaliyetler aşağıdaki başlıklar altında sıralanmaktadır;

- Siyasi faaliyetler kapsamında gruplar arasında uzlaşmanın sürdürülmesi ve kuvvetlendirilmesi,
- Devlet inşası, kurumların teşkili ve yönetimin etkinliğinin geliştirilmesi,
- Güvenlik sektörü reformu kapsamında milislerin silahsızlandırılması,
- Somali polisinin kuvvetlendirilmesi ve eğitiminin artırılması,
- Somali ordusunun teşkil ve eğitimi,
- Yargı reformu,
- Eğitim kapasitesinin geliştirilmesi,
- Sağlık kapasitesinin geliştirilmesi,
- Yolsuzlukla mücadele,
- Kadına karşı şiddet ve ayrımcılıkla mücadele,
- Gençlere yönelik eğitim ve sosyal projeler,
- İnsan haklarının geliştirilmesi,
- Somali sivil toplumunun yaratılması.

Uluslararası toplumun yapamadıkları veya eksik yaptıkları ise şu şekilde sıralanmaktadır;

- Uluslararası aktörler arasında koordinasyon eksikliği,
- Projelerde Somali sahipliğinin sağlanamaması,
- Kalkınmaya yönelik uzun dönemli yardımların yetersizliği,
- Bölgesel işbirliği ve istikrarın geliştirilememesi,
- Uluslararası ve bölgesel aktörler arasında amaç birliği sağlanamaması.

3. Türkiye'nin Somali Politikası ve Yardımları

3.1. Genel

Türkiye'nin Somali politikasının oluşumu ve yardımların genel çerçevesi, Türkiye'nin Afrika politikasının gelişimi ile kısmen paralellik arz etmektedir. Türkiye'nin Afrika ülkelerine yönelik ilgisi 1990'larda başlamıştır. Kapsamlı adımlardan ilki 1998 yılında "Afrika'ya Açılım Eylem Planı" ile atılmıştır. Bu bağlamda, Dış Ticaret Müsteşarlığınca 2003 yılı başında "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" hazırlanmış ve 2005 yılı "Afrika Yılı" ilan edilmiştir. Türkiye, 12 Nisan 2005 tarihinde Afrika Birliği'nde gözlemci ülke statüsünü kazanmış ve 5 Mayıs 2005 tarihinde Türkiye'nin Addis Ababa Büyükelçiliği Afrika Birliği nezdinde akredite edilmiştir. Türkiye, Haziran

Görüş

2008'den bu yana IGAD Uluslararası Ortaklar Forumu ile Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu üyesidir.⁴⁹

Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ekonomik ilişkileri ve ticaret hacmi de son yıllarda önemli gelişme göstermiştir. Afrika ülkeleriyle dış ticaret yıllar itibarıyla 2005'te 9 milyar, 2009'da 15,8 milyar, 2010'da ise 15,7 milyar Dolara ulaşmıştır. TİKA, bugüne kadar 37 Afrika ülkesinde proje gerçekleştirmiştir. THY'nin çeşitli Afrika ülkelerine uçuşlarında da önemli sayıda artış olmuştur.⁵⁰

3.2. Türkiye- Somali ilişkileri ve Yardımlar

Türkiye'nin Somali ile ilişkileri 16'nci yüzyıla uzanmaktadır.⁵¹ 17'nci yüzyıla kadar Somali kıyı yerleşim yerleri Osmanlı İmparatorluğu ile bağları bulunan yerel sultanlıklar tarafından yönetilmiştir.⁵² Modern dönem ilişkileri 1979'da Ankara'da Somali Büyükelçiliğinin açılması ile başlamıştır. 1991-1992 Somali iç savaşı sırasında az sayıda sivil toplum kuruluşu Somali'deki yerel ortakları kanalıyla yardım yapmıştır. 1993'de ise BM Somali Mısyonu UNOSOM II'nin komutasına Türk Korgeneral Çevik Bir görevlendirilmiştir. Bu dönemde Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir tabur düzeyinde birliği Somali'de görev yapmış; gıda yardımı, sağlık desteği, küçük çaplı altyapı onarım faaliyetleri ile halkın gönüllü kazanmıştır. Bu dönemdeki faaliyetler ile günümüze kadar ulaşan Türk-Somali ilişkilerinin temelleri atılmıştır.

Somali'de 2000'lerin başlarında kurulan TFG döneminde iki ülkenin ilişkileri sınırlı kalmış, yıllardır yaşanan açlık sorunları 2011 yılının Ramazan ayında en kötü duruma ulaştığında Türk halkını harekete geçirmiş ve önemli miktarlarda yardım toplanmıştır. Türk halkının hassasiyeti TC hükümetini de açılım yapmaya yöneltmiştir. Uluslararası çevrelerde 2011'de yapılan açılım hakkında farklı yorumlar yapılmakta; Türkiye'nin bir taraftan Somali'deki dramın insani boyutu, diğer taraftan son dönemlerde dış politikada Müslüman kardeşliği yönelimi ve Osmanlı rolüne soyunma düşüncesiyle harekete geçtiği iddia edilmektedir.⁵³

Başbakan Erdoğan, kalabalık bir heyetle Ağustos 2011'de Mogadişu'yu ziyaret etmiş, 22 Eylül 2011 tarihindeki BM Genel Kurul toplantısındaki konuşmasında Somali'ye odaklanmıştır. Bu konuşmada Türkiye'nin Somali krizini çözmek için liderlik rolü oynayacağını ifade etmiştir. Türkiye'nin, ziyareti müteakip 250 milyon Dolar insani yardım sözü verdiği iddia edilmiştir. Ancak bu yardımın detayları açıklanmamıştır.

49 "Afrika Ülkeleri İle İlişkiler", TC Dışişleri Bakanlığı İnternet Sayfası, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 23 Aralık 2012)

50 "Afrika Ülkeleri İle İlişkiler", TC Dışişleri Bakanlığı İnternet Sayfası.

51 Lewis, *a.g.e.* s.26.

52 Lewis, *a.g.e.* s.33.

53 "Assessing Turkey's Role in Somalia", Crisis Group Policy Briefing No:92, 8 Oct 2012, s.3. <http://www.crisisgroup.org/en/regions/africa/horn-of-africa/somalia/b092-assessing-turkeys-role-in-somalia.aspx> (Erişim tarihi: 13 Ekim 2012)

Gazi

Akademik
Bakış

97

Cilt 7 Sayı 13
Kış 2013

Mogadişu'ya yapılan ziyaret, son 20 yıldaki en üst düzey ziyaret olmuştur. Mogadişu'nun emniyetli olmadığı gerekçesiyle BM kuruluşlarının bile komşu ülkelerdeki karargâhlarından faaliyet gösterdiği bir ortamda gerçekleştirilen bu ziyaret Somali halkı arasında fazlasıyla sempati toplamıştır. Türkiye'nin bir anlamda risk olarak başlattığı açılım, yıllardır güvenlik gerekçesiyle Somali'ye giremeyen uluslararası toplum tarafından şaşkınlıkla ve tedirginlikle karşılanmıştır.⁵⁴

Gerçekte, Türkiye'nin Somali'deki varlığı büyük değildir. Küçük izlerden ibarettir. Ancak, 2011 açlık krizine zamanında harekete geçilmesi ve Somali'nin sempatisi Türkiye'nin katkılarına kaldıraç etkisi yapmaktadır. Türkiye'nin Somali'de faaliyet gösteren az sayıda resmi ve sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Genellikle Mogadişu'da konuşlanan kuruluşlar sınırlı personelle çalışmaktadır.

Görünümü en yüksek olanı Kızılay'dır. 2011 Ağustos ayında Mogadişu'ya gelmiştir. Kızılay'ın Somali'deki en büyük projesi 15 bin kişilik bir kamp işletilmesidir.⁵⁵ Mayıs 2012 itibarıyla Kızılay'ın Mogadişu'da 10 personeli bulunmaktadır, 250 civarında yerel personel çalışmaktadır.⁵⁶ Kızılay, 2011-2012 yıllarında yardım kampanyalarıyla toplanan 105 milyon TL kaynağın bir kısmını kullanmış bir bölümünü ise 2013 yılına aktarmıştır.

Türkiye, Somali'ye insani yardımlarını TİKA kanalıyla koordine etmeye çalışmaktadır. TİKA, Haziran 2012 itibarıyla Somali'de bir kişiyle çalışmakta, 20 yerel personel bulunmaktadır. TİKA'nın Mogadişu'daki projeleri; su kuyuları açılması, Mogadişu havaalanının ve bazı hükümet binalarının bakım ve onarımlarının yapılması, Diğfer hastanesinin geliştirilmesi ile 33 km.lik yol yapımı vb. olarak sıralanmaktadır. Projeler TİKA kanalıyla finanse edilerek çeşitli firmalar tarafından gerçekleştirilmektedir.⁵⁷

Türkiye'nin Sağlık Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı da insani yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Sağlık Bakanlığınca, Ağustos 2011'den beri gönüllü sağlık personelinden oluşan yedi sağlık ekibi gönderilmiştir. Üç adet sahra hastanesi çalıştırılmaktadır.⁵⁸ Diyanet İşleri Başkanlığının Somali'de 10 personeli bulunmaktadır. Gıda ve ilaç yardımları dışında 615 öğrenciye burs sağlanmıştır. Ayrıca Kuran-ı Kerim dağıtılmakta ve dini eğitim verilmektedir.

Somali'de Türk NGO'lar olarak İnsani Yardım Vakfı (İHH) ve Kimse Yok MU (KYM) en bilinenlerdir. İHH, Somali'de 15 yıl önce, yerel ortaklarla

54 Abdihakim Aynte, "Turkey's Increasing Role in Somalia: An Emerging Donor?", Al Jazeera Centre for Studies Report, 22 March 2012, s.2, <http://studies.aljazeera.net> (Erişim tarihi: 22 Ocak 2013)

55 "Somali Raporu 2012: Somali İnsani Yardım Operasyonu", Kızılay İnternet Sitesi, s.5, http://www.kizilay.org.tr/dosyalar/1353075003_web.xSomali_Raporu.pdf (Erişim tarihi: 16 Şubat 2013)

56 "Assessing Turkey's Role in Somalia", s.5.

57 a.g.e., s.4.

58 a.g.e., s.4.

Görüş

çalışmaya başlamıştır. Açlıkla mücadeleye ilaveten, sağlık desteği, camilerin onarılması, su kuyusu açılması, ücretsiz Kuran dağıtılması, evsizlerin yerleştirilmesi ve kimsesizlere sahip çıkılması gibi faaliyetler yürütülmektedir. İHH, Katar'ın Kızılay'ı ile de müşterek projeler gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda Mogadişu'da 1500 öğrenci için okul inşa projesi devam etmektedir.⁵⁹ KYM, Ağustos 2011'de Somali'de faaliyete başlamış ve 23 ton yardım dağıtmıştır. Ayrıca çeşitli mülteci kamplarında gıda, çadır ve sağlık yardımı yapmaktadır.⁶⁰ Sağlık ekipleri gönderilmesi, burs temin edilmesi, tekerlekli sandalye verilmesi ve kadınlara yerinde eğitim sağlanması başlıca faaliyetler arasındadır. 60 yataklı bir hastane inşaatı planlanmıştır. Dost Eller gibi daha küçük sivil toplum girişimleri de Somali'de küçük çaplı yardım faaliyetleri yürütmektedir. Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON) da iki ülke arasında ticaret ve yatırımların geliştirilmesi amacıyla girişimlerine devam etmektedir.⁶¹

Türkiye, Somali hükümeti ile biri askeri olmak üzere iki adet ikili işbirliği anlaşması imzalamıştır. Somali Genkur Başkanı Ali Dini, Türkiye'yi ziyaret etmiş ve çalışma toplantıları yapılmıştır.⁶² Benzer şekilde Somali Ulusal Güvenlik Ajansı başkanı da Türkiye'de temaslarda bulunmuştur. Türkiye, ikili ilişkiler kapsamında Somali güvenlik kuvvetlerinin teşkil, teçhiz ve eğitimine destek sağlamaktadır.

TİKA'nın Puntland ve Somaliland'da bürolarının açılması planlanmıştır. Türk Hava Yolları haftada iki defa Somali'ye sefer yapmaktadır.⁶³

4. Türkiye'nin Somali Açılımının Değerlendirilmesi

Türkiye'nin 2011 yaz aylarında Somali'ye yönelik insani yardım hamlesi uluslararası toplumdan ve Somali iç gruplarından olumlu ve olumsuz tepkiler almaktadır. Olumlu tepkiler şunlardır.

Türkiye'nin Somali açılımı duygusal yönü ve insani boyutu kuvvetli olan bir yaklaşım olarak görülmekte, Türkiye Somali sahnesinde yeni ve güçlü bir aktör olarak nitelenmektedir. Türkiye'nin krize diğer dış aktörlerin yaptığı gibi sözler vererek ve planlar yaparak değil daha pragmatik bir bakış açısıyla tedarik ve dağıtım temelinde bir yaklaşım benimsediği; bu yaklaşımın Somali halkı tarafından daha önce görülmediği şekilde sıcak karşılandığı ifade edilmektedir.

Son zamanlarda Türkiye'nin Somali'de bir taraftan hükümetle ilişkilerini geliştirirken diğer taraftan El Kaide ile bağlantılı olduğu iddia edilen El Şebab ile temas halinde olduğu iddia edilmektedir. Bu ilişki Türkiye'nin arabuluculuk rolü almasında önemli bir avantaj olarak görülmektedir. Türkiye, İslami ortak

59 *a.g.e.*, s.4-5.

60 "Turkish charity constructs an orphanage complex in Somalia", Anadolu Agency, 15 September 2012.

61 "Türkiye-Somali Ticaret ve Yatırım Forumu", TUSKON İnternet Sitesi, <http://www.tuskon.org/?p=content&gl=faaliyetler&cl=faaliyet&i=419>(erişim tarihi: 11 Ocak 2013)

62 "Assessing Turkey's Role in Somalia", s.13.

63 Aynte, *a.g.m.* s.4.

Gazi

Akademik
Bakış

99

Cilt 7 Sayı 13
Kış 2013

değerler ve tarihsel bağlar nedenleriyle birçok avantajlara sahiptir. Dışişleri Bakanı Davutoğlu da Türkiye'nin çatışan taraflar arasında arabuluculuk görevi yapabileceğini ifade etmiştir.⁶⁴

Uluslararası çevrelere göre, Türkiye'nin Somali'ye yaklaşımında üç önemli faktör bulunmaktadır. Türk yöneticilerin İslami değerleri, küresel rekabet ortamında iş fırsatları yakalanması ve jeostratejik avantaj sağlanması.⁶⁵ Böyle bir değerlendirme beraberinde eleştirileri de getirmektedir. Türkiye'nin Somali açılımı hakkındaki eleştiriler; Somali'ye yönelik kapsamlı bir politika olmaması, kurumsal yapı yetersizliği, uluslararası toplumla koordinesiz çalışma, Somali'nin iç dinamikleri ile bölgesel politikaların farkında olmama, Somali'de tüm tarafları kapsamama ve Somali'nin gerçek ihtiyaçlarını tespit ve bu alanlara yönelik yaklaşım eksikleri olarak sıralanmaktadır.

Türkiye'nin kapsamlı bir Somali politikası olmadığı yönünde iç kamuoyunda da eleştiriler yapılmaktadır. En sert muhalefet ise İslami eğilimli çevrelerden gelmektedir. Bu bağlamda; Türkiye'nin devlet kuruluşları ve bir iki istisnası dışında sivil toplum kuruluşlarının tamamının Somali'nin başkenti Mogadişu'da çalışma yaptığı; Somaliland, özerk Puntland, Galmudug ve güney Somali'de varlık gösteremediği; ülkenin yüzde 5'ine bile hâkim olmayan ve savaş ağalarının oluşturduğu işbirlikçi bir geçici yönetimin desteklendiği dillendirilmektedir.⁶⁶

Başta TİKA olmak üzere devlet kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının ofis sayıları ve buralarda çalışan personel sayıları bu iddiayı desteklemektedir. Türkiye'nin Afrika'da ve Somali'de artan varlığı yaklaşık 100 yıllık boşluk sonrasına denk gelmektedir. Türkiye'nin niyetleri ile kapasitesi arasında önemli bir uçurum vardır. Bu öncelikle bölge hakkında bilgi eksikliği, uzman personel olmaması ve yetersiz personelle kuruluşların faaliyetlerinin devam ettirilmeye çalışılmasıdır. Türk Dışişleri Bakanlığında Arapça bilen personel sayısının son derece yetersiz olduğu düşünüldüğünde kapasite yetersizliği açığa çıkmaktadır. Mogadişu Büyükelçiliğinde sadece iki diplomat bulunmaktadır. Bu diplomatlar Somali'ye ve bölgeye yabancıdır.⁶⁷

Ayrıca, yapılan açıklamalarda ve çeşitli yayınlarda Dışişleri Bakanlığı ile TİKA ve diğer kuruluşların kapsamlı bir Somali politikası, orta ve uzun dönemli bir stratejisi tespit edilememiştir. Kapsamlı bir Somali politikasından kastedilen; Somali'deki siyasi sürece katkı ve yönlendirme, Somali devletinin ve kurumlarının inşası, bölgesel istikrara katkı, sınır problemlerinin çözümü, güvenlik sektörünün düzenlenmesi, kalkınma planlaması, sağlık, eğitim ve yar-

64 Aynte, *a.g.m.* s.4.

65 Aynte, *a.g.m.* s.2.

66 Zülfikar Bağrıyanık, "TÜRKİYE'NİN MOGADİŞU POLİTİKASI", AFSAM İnternet Sitesi, 07 Ağustos 2012, s.1, http://afrika.com.tr/FileUpload/bs367974/File/turkiyenin_mogadis_u_politikasi.pdf (Erişim tarihi: 14 Ekim 2012)

67 "Assessing Turkey's Role in Somalia", s.13.

gı reformu, yolsuzlukla mücadele gibi hususları kapsayan ve Somali krizinin nedenlerini oluşturan sorunların çözümünü amaçlayan program ve projeler bütünüdür. Somali politikası aynı zamanda uluslararası toplum, bölgesel aktörler ve iç aktörlerin tamamıyla ilişkileri de kapsamalıdır.

Türkiye'nin, Somali hükümeti ile mevcut askeri işbirliği anlaşmasına uygun olarak güvenlik sektöründeki yardımları uluslararası toplum tarafından yararlı bulunmasına rağmen, çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından yıllardır uygulanan reform programlarının dışında kalınması endişe yaratmaktadır. Somali'de güvenlik alanındaki çalışmalara AMISOM tarafından Somali Ulusal Güvenlik ve İstikrar Planı (Somalia's National Security and Stabilisation Plan (NSSP))⁶⁸ çerçevesinde yürütülmektedir. Türkiye'nin bu plandan bağımsız olarak yaptığı güvenlik yardımlarının karışıklıklara neden olduğu vurgulanmaktadır.

Eleştirilerin odağındaki diğer bir konu Türkiye'nin eğitim yardımlarıdır. Somali'de temel ve mesleki eğitim yetersizliği ile düşük okullaşma oranı ana sorun olarak dururken ağırlıklı olarak dini eğitim verilmesi olumlu görülmemektedir. Konuyla ilgili olarak Türkiye'de yapılan bir eleştiri dikkat çekicidir.

*"Somali halkı İslami ilimler geleneği olan bir halktır. Türkiye'ye İmam hatip Liselerinde okumak üzere uçaklara çocukların doldurulup gelmesi tam bir felakettir. Elifi görse mertek zanneden Karadağ'dan gelmiş çocukla tam hafız, fevkalade Arapça konuşan Somali'den gelmiş çocuk aynı sınıfta eğitim-öğretim(!) görmektedir. Çocuklar ağılıyorlar. Biz zaten Müslüman'ız bizim bunlara ihtiyacımız yok diyorlar... Somalililer "biz din doktoru istemiyoruz, biz hastalarımızı iyileştirecek doktorlar istiyoruz" diyorlar."*⁶⁹

Uluslararası toplum genel hatları ile Türkiye'nin uluslararası aktörlerden ve Somali'de bugüne kadar var olan koordinasyon mekanizmalardan bağımsız çalışmasını eleştirmektedir. Önümüzdeki dönemde Somali'de diğer ülkelerin ve uluslararası kuruluşların varlıklarını artırması beklenmektedir. Tekrarlardan ve rekabetten kaçınmak için etkili bir koordinasyon esastır. Türkiye'nin bu değişimlere uyum göstermesi, diğer aktörlerle koordinasyona açık olması Türkiye'nin Somali harekâtının başarısını da etkileyecektir.

Türkiye'nin Somali'deki kanaat önderleri ve toplumun ileri gelenleri ile kurduğu güçlü ilişkiler önemlidir. Ancak Somali'de yaygın olan yolsuzluğun önlenmesi için Türkiye'nin kabile liderlerine yaptığı yardımların kontrolü gereklidir. Uluslararası toplumun Türkiye'nin sistem dışı yardımlarının ülke için değil, kişisel zenginlikler için harcanacağı korkusu vardır. Türkiye'nin bu çalışma şeklinin Somali'de durumu daha fazla kötüleştirebileceği vurgulanmaktadır.⁷⁰ Ayrıca, Türkiye'nin yolsuzluğa saplanmış Somali yöneticilerine

68 "AMISOM Mandate", AMISOM İnternet Sayfası, <http://amisom-au.org/about/amisommandate>. (Erişim tarihi: 17 Ocak 2013)

69 Bağrıyanık, a.g.m. s.9.

70 "Assessing Turkey's Role in Somalia", s.13.

Gazî

Akademik
Bakış
101
Cilt 7 Sayı 13
Kış 2013

doğrudan nakit akışı sağlayarak yolsuzlukla mücadeleyi sekteye uğrattığı ve yatay eşitsizlikleri artırdığı eleştirileri yapılmaktadır.⁷¹

Bu kapsamda Türkiye'nin Somali'de en üst seviyede kararlar alan Uluslararası Temas Grubu ICG toplantılarına bir temsilci göndererek katılmakla birlikte aktif rol alamamıştır.⁷² ICG' deki etkinliğin uluslararası toplumun faaliyetlerinin yönlendirilmesi açısından önemli görülmektedir.

Bazı çevreler Türkiye'nin Somali'ye ilgisinden "Yeni Osmanlılık" söylemleri nedeniyle rahatsızdır. Bu kapsamda suçlamalara Somali'nin önde gelen radyo kanallarında da rastlanmaktadır. Mogadişu merkezli Şabelle Radyosunda bir programda Türkiye'nin yardımlarıyla kendi ulusal çıkarlarını amaçladığı ve yeni-sömürgeciliği sürdürdüğü iddia edilmektedir.⁷³ Söz konusu kaynaktaki başka bir eleştiri ise ilgi çekicidir.

*"Türkler hatalı bir şekilde, Somali'ye yerleşebileceklerini, siyasi olarak kontrol edebileceklerini ve Somali'nin kaynaklarını sömürebileceklerini düşünüyorlar. Türkler bu tür politikaları Kürtlere karşı başarıyla uyguladıkları için Somali'de de mümkün olabileceğine inanıyorlar. Somali'yi Afrika Boynuzuna atlama tahtası olarak görüyorlar."*⁷⁴

Ayrıca Somaliland çevreleri Türkiye'nin üniter Somali yaklaşımını ve kendilerinin bağımsızlığını tanımamasını sert ifadelerle eleştirmekte ve Türkiye'yi batı-nın Truva atına benzetmektedir.⁷⁵

Somali'nin kısa dönemli açlık sorununa çözüm getirmek önemli olmakla birlikte uzun dönemde Somali'nin krizden kurtulmasını sağlayacak faaliyetler çok daha geniş kapsamlı ve maliyetlidir. Türkiye bunun farkında olarak kalkınma faaliyetlerine küçük çaplı projelerle destek sağlamaktadır. Ancak bunların Somali'nin kronikleşmiş, çok boyutlu ve büyük kaynak gerektiren sorunlarını çözemeyeceği açıktır.

Türkiye Somali'ye yönelik yoğun ilgisinde insani boyuta aşırı vurgu yaptığı, ancak bu vurgunun uzun dönemde Türkiye'nin aleyhine işleyebileceği dile getirilmektedir.⁷⁶ Türkiye'nin başlangıçta insani amaçlarla harekete geçtiği doğrudur. Ancak Türkiye daha geniş amaçlara sahiptir. İş adamları Somali'ye yönelmelerinde kendi ekonomik çıkarlarını ve Somali'den Afrika'ya atlamak için stratejik beklentilerini inkâr etmemektedir.⁷⁷ Ekonomik ve stratejik çıkar beklentisinde olmak çok yanlış da değildir. Ancak resmi yetkililer ile iş adamları arasındaki söylem farklılıkları Türkiye'nin niyetlerinin şeffaflığının sorgulanmasına yol açmaktadır

71 Aynte, *a.g.m.* s.3.

72 "ICG toplantı sonuç tutanakları", UNPOS İnternet Sayfası, <http://unpos.unmissions.org/Default.aspx?tabid=9748&language=en-US> (Erişim tarihi: 21 Ocak 2013)

73 "Somali'den sömürgeci suçlaması", Milliyet, 9 Aralık 2012.

74 "Somalia: Turkey is dead wrong", Somalilandpress, 2 June 2012, <http://somalilandpress.com/somalia-turkey-is-dead-wrong-29704> (Erişim tarihi: 02 Aralık 2012)

75 "Somalia: Turkey is dead wrong"

76 "Assessing Turkey's Role in Somalia", s.13.

77 "Assessing Turkey's Role in Somalia", s.13.

Sonuç

Somali'nin içinde bulunduğu kriz uzun dönemli ve çok boyutludur. Dolayısıyla ülkede barış, istikrar ve kalkınmanın sağlanması kapsamlı bir strateji ile uzun dönemli politikalar gerektirmektedir. 1991'den günümüze uluslararası toplumun çabaları ve 55 milyar Dolar kaynak aktarımı Somali'nin krizden kurtulmasını sağlayamamıştır. Türkiye'nin Somali açılımının maddi değeri çok yüksek olmamasına rağmen yarattığı etki oldukça fazladır. Bunda tarihsel bağlar ile paylaşılan ortak değerlerin etkisi büyüktür. Türkiye Somali açılımı ile uluslararası toplumun bir üyesi olarak üzerine düşeni yaparken yüksek beklentiler yaratmış ve büyük bir risk almıştır. Somali halkı kurtarıcı olarak gördüğü Türkiye'nin 2011 ve 2012'de yaptığı yardımları sonraki yıllarda alamadığında hayal kırıklığı yaşayacaktır. Bu yardımların süreklilik arz etmesi tüm Somali halkını kapsaması ve Somali'yi krizden kurtaracak boyutta olması da gerekmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin Somali yaklaşımını gözden geçirmesi ve aşağıda sıralanan tedbirler alması gerekli olduğu düşünülmektedir

Türkiye kapsamlı bir Somali politikası oluşturmalı ve politikaya uygun olarak orta ve uzun vadeli stratejiler hazırlamalı, Somali'de yapılacak faaliyetleri ve atılacak adımları bir takvime bağlamalıdır.

Somali politikası; Somali'nin sorunlarına çözüm getirecek kapsamda olmalıdır. Bu bağlamda; Somali'de siyasi uzlaşma çabaları, ulus inşası faaliyetleri, Somali devletinin inşası ve kurumsal yapılanma, güvenlik sektörü reformuna katkılar, bölgesel işbirliği ve istikrar, sınır problemlerin çözümü, uluslararası ve bölgesel aktörlerle işbirliği, Somali'deki etnik ve toplumsal gruplara eşit mesafede bulunulması, yolsuzlukla mücadele, kalkınma, eğitim ve sağlık boyutlarını içermelidir.

Somali'ye yapılacak mali katkılar yıllar itibariyle belirlenmeli ve kamuoyu ile paylaşılmalı, Somali politikasını uygulayacak tek bir kurum belirlenmeli ve kurumsal kapasite uzmanlarla takviye edilmelidir.

Türkiye'nin Somali siyasetinde tarafsız kalmalı, tüm gruplara ve aktörlere eşit mesafede olmalıdır. Türkiye 90 yıllık modern devlet deneyimi ile Somali'de şeffaf ve etkin çalışan devlet kurumlarının teşkiline yardımcı olabilir. Bu kapsamda uzman yardım timleri kurularak Somali'de devlet kurumlarına gönderilmelidir. Türkiye, Somali yardım ve faaliyetlerini başta BM unsurları olmak üzere uluslararası aktörlerle koordine halinde yürütmelidir. BM UNPOS ve AMISOM'da bazı kadrolara personel görevlendirilmelidir.

Kaynaklar

"Afrika Ülkeleri İle İlişkiler", TC Dışişleri Bakanlığı İnternet Sayfası, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 23 Aralık 2012)

"AMISOM Mandate", AMISOM İnternet Sayfası, <http://amisom-au.org/about/amisommandate>.(Erişim tarihi: 17 Ocak 2013)

Gazi

Akademik
Bakış

103

Cilt 7 Sayı 13
Kış 2013

“AMISOM”, AMISOM İnternet Sitesi, <http://amisom-au.org/about/amisom-background/>(Erişim tarihi: 11 Ocak 2013)

“Annual Report of the United States Commission on International Religious Freedom”, USCIRS Raporu, May 2010.

<http://www.uscirf.gov/images/annual%20report%202010.pdf> (Erişim tarihi: 26 Aralık 2012)

“Assessing Turkey’s Role in Somalia”, Crisis Group Policy Briefing No:92, 8 Oct 2012.

<http://www.crisisgroup.org/en/regions/africa/horn-of-africa/somalia/b092-assessing-turkeys-role-in-somalia.aspx> (Erişim tarihi: 13 Ekim 2012)

“A Synthesis Report of the Peace Mapping Study”, *Interpeace and Centre for Research and Dialogue*, june 2009.

http://www.interpeace.org/publications/doc_download/61-a-synthesis-report-of-the-peace-mapping-study-english(Erişim tarihi: 18 Temmuz 2012)

AYNTE Abdihakim, “Turkey’s Increasing Role in Somalia: An Emerging Donor?”, *Al Jazeera Centre for Studies Report*, 22 March 2012. <http://studies.aljazeera.net> (Erişim tarihi: 22 Ocak 2013)

BAĞRIYANIK Zülfikar, “TÜRKİYE’NİN MOGADIŞU POLİTİKASI”, AFSAM İnternet Sitesi, 07 Ağustos 2012.

http://afrika.com.tr/FileUpload/bs367974/File/turkiyenin_mogadis_u_politikasi.pdf (Erişim tarihi: 14 Ekim 2012)

BARNETT John, W. Neil Adger, “Climate Change, Human Security and Violent Conflict”, *Political Geography*, cilt 26, sayı 6, 2007, s.639-655.

BLACK Andrew, “Weapons for Warlords: Arms Trafficking in the Gulf of Aden”, The Jamestown Foundation, 18 June 2009,

http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=35148 (Erişim tarihi: 02 Mart 2013)

“Conflict in Somalia: Drivers and Dynamics”, *Worldbank Report*, January 2005, s.7, <http://siteresources.worldbank.org/INTSOMALIA/Resources/conflictinsomalia.pdf>

DAGNE Ted, “Somalia: Current Conditions and Prospects for a Lasting Peace”, *CRS Report for US Congress*, RL33911, 31 Ağustos 2012, www.crs.gov (Erişim tarihi: 14 Ocak 2013)

DERSSO Solomon A., “The Somalia Conflict-Implications for peacemaking and peacekeeping efforts”, *Institute for Security Studies Paper 198*, September 2009. <http://www.issafrica.org/uploads/P198.PDF> (Erişim tarihi: 19 Ocak 2013)

“Djibouti”, CIA The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/dj.html> (Erişim tarihi:18 Şubat 2013)

“EU POLITICAL Engagement to Somalia” EU İnternet Sitesi, http://eeas.europa.eu/delegations/somalia/documents/press_corner/eu_somalia_brochure_en.pdf (Erişim tarihi: 22 Şubat 2013)

Görüş

Akademik
Bakış

104

Cilt 7 Sayı 13
Kış 2013

- "Failed States", Foreign Policy İnternet Sayfası,
http://www.foreignpolicy.com/failed_states_index_2012_interactive (Erişim tarihi: 15 Kasım 2012)
- "Horn of Africa", Encyclopedia Britannica,
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/8135/Horn-of-Africa> (Erişim tarihi: 11 Kasım 2012)
- "ICG toplantı sonuç tutanakları", UNPOS İnternet Sayfası, <http://unpos.unmissions.org/Default.aspx?tabid=9748&language=en-US> (Erişim tarihi: 21 Ocak 2013)
- "IGAD Office of the Facilitator for Somalia Peace and National Reconciliation", IGAD İnternet Sitesi, <http://www.igad.org/> (Erişim tarihi: 19 Ocak 2013)
- "International Contact Group on Somalia 2-3 July 2012, Rome Final Communiqué", UNPOS İnternet Sitesi,
<http://unpos.unmissions.org/LinkClick.aspx?fileticket=6kaV4LaGqzk%3D&tabid=9744&mid=12667&language=en-US>(Erişim tarihi: 18 Aralık 2012)
- "Islamists break Somali port truce", *BBC News*, 21 Ekim 2009,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8318798.stm>. (Erişim tarihi: 22 Aralık 2012)
- LEWIS Ioan M., *A pastoral democracy: a study of pastoralism and politics among the Northern Somali of the Horn of Africa*, LIT Verlag Münster, Germany, 1999.
- "New Somali Prime Minister Unveils Smaller Cabinet", *Abcnews.go.com*. 12 Kasım 2010, <http://abcnews.go.com/International/wireStory?id=12131958>. (Erişim tarihi: 23 Aralık 2012)
- "October 2012 Somalia Fact Sheet", UNHCR İnternet Sayfası, <http://data.unhcr.org/horn-of-africa/country.php?id=197> (Erişim tarihi: 5 Aralık 2012)
- O'KASICK Jeremy, "Ethiopian Invasion of Somalia", *Global Policy Forum*, 14 Ağustos 2007,
<http://www.globalpolicy.org/component/content/article/153/26334.html> (Erişim tarihi: 28 Kasım 2012)
- RICHARD Suzanne, *Near Eastern archaeology: a reader*, Eisenbrauns, USA, 2003.
- SAMATAR Ahmed, *Socialist Somalia: Rhetoric and Reality*, Zed Pres, London, UK, 1998.
- SAMANTAR Mohamed, David Leonard, "Puntland and the Quandary of Somali Piracy", *Radio Daljir*, 18 December 2012.
<http://www.radiodaljir.com/xview.php?id=867> (Erişim tarihi: 26 Aralık 2012)
- SCHIE Kristen Van, "Al-Shabaab 'dug in like rats", *IOL News*, 10 Ağustos 2011,
<http://www.iol.co.za/news/africa/al-shabaab-dug-in-like-rats-1.1114585>(Erişim tarihi:23 Aralık 2013)
- "Somalia – People Groups", *Joshua Project*,
<http://www.joshuaproject.net/countries.php?rog3=S> (Erişim tarihi: 13 Aralık 2012)
- "Somalia", CIA The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html> (Erişim tarihi: 12 Şubat 2013)

Gazi

“Somalia people clan map”, http://www.lib.utexas.edu/maps/africa/somalia_ethnic_grps_2002.jpg(Erişim tarihi: 18 Aralık 2012)

“Somalia: A Government at War with its Own People,” *Africa Watch Report*, Januray 1990. http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/somalia_1990.pdf (Erişim tarihi: 26 Aralık 2012)

“Somalia: UN Envoy Says Inauguration of New Parliament in Somalia ‘Historic Moment’”, *Forum on China-Africa Cooperation*, 21 August 2012. <http://allafrica.com/stories/201208220474.html>. (Erişim tarihi: 18 Ocak 2013)

“Somalia Human Development Report 2012: Empowering Youth for Peace and Development”, UNDP Somalia, <http://www.so.undp.org> (Erişim tarihi: 9 Ocak 2013)

“Somali’den sömürgeci suçlaması”, *Milliyet*, 9 Aralık 2012.

“Somalia: Turkey is dead wrong”, *Somalilandpress*, 2 June 2012, <http://somalilandpress.com/somalia-turkey-is-dead-wrong-29704> (Erişim tarihi: 02 Aralık 2012)

“SOMALI RECONSTRUCTION AND DEVELOPMENT PROGRAMME DEEPE-NING PEACE AND REDUCING POVERTY”, UN –Worldbank Report, January 2008. <http://www.somali-jna.org/downloads/ACF7C9C.pdf> (Erişim tarihi: 23 Nisan 2012)

Southern Times Writer 12-03-2010,

www.southerntimesafrica.com/article.php.(Erişim tarihi: 16 Haziran 2012)

“Somalia UN Entities”, UN Regional Information Centre, http://www.unric.org/html/english/library/backgrounders/somalia_eng.pdf(Erişim tarihi: 24 Ocak 2013)

“Somalia Human Development Report 2012: Empowering Youth for Peace and Development”, UNDP Somalia, UNON Publishing Services Section, Nairobi-Kenya, 2012.

“Somali Raporu 2012: Somali İnsani Yardım Operasyonu”, Kızılay İnternet Sitesi, http://www.kizilay.org.tr/dosyalar/1353075003_web.xSomali_Raporu.pdf (Erişim tarihi: 16 Şubat 2013)

“Summary and Statistical Report of 2007 Population and Housing Census”, Etiophia Census Commision, December 2008,

http://www.csa.gov.et/pdf/Cen2007_firstdraft.pdf, “Turkish charity constructs an orphanage complex in Somalia”, Anadolu Agency, 15 September 2012.

“Türkiye-Somali Ticaret ve Yatırım Forumu”, TUSKON İnternet Sitesi, <http://www.tuskon.org/?p=content&gl=faaliyetler&cl=faaliyet&i=419>(erişim tarihi: 11 Ocak 2013)

WARMINGTON Eric Herbert, *The Commerce Between the Roman Empire and India*, 2. Edition, Curzon Press, London, UK, 1974.

“WORLD DEVELOPMENT INDICATORS 2012”.

<http://data.worldbank.org/sites/default/files/wdi-2012-ebook.pdf> (Erişim tarihi: 5 Ocak 2013)

Görüş

Akademik
Bakış

106

Cilt 7 Sayı 13
Kış 2013